

İSLAM İKTİSADINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Editörler

Taha Eğri, Necmettin Kızılkaya, Oğuz Karasu

iktisat yayınları

İktisat Yayınları – 1
İslam İktisadı Atölyeleri – 1

İslam İktisadını Yeniden Düşünmek

Editörler: Taha Eğri, Necmettin Kızılkaya, Oğuz Karasu

Çevirenler: Firdevs Bulut (3,8), Gülnihal Kafa (1,2,9),

Zeyneb Hafsa Orhan (5,6), Şükrü Kaya (7)

Musahih: Dudu Ekinci Demir

Kapak Tasarımı ve İç Tasarım: Furkan Selçuk Ertargin

Baskı: Limit Ofset - Sertifika No: 28397

Litros Yolu 2. Matbacılar Sit. ZA13 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul

Tel: +90 216 212 567 45 35

1. Baskı: İGİAD Yayınları, İstanbul, 2014

2. Baskı: İstanbul, 2017

ISBN: 978-605-67010-0-9

© İktisat Yayınları, 2017

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları

Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.

Gülyüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul

Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10

www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırmaları Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Eğri, Taha. Kızılkaya, Necmettin. Karasu, Oğuz.

İslam İktisadını Yeniden Düşünmek

2. Baskı, xiv + 312 s., 13.5 x 21 cm

Kaynakça ve dizin var.

ISBN- 978-605-67010-0-9

1. İktisat 2. İslam İktisadı 3. Temel Fikirler

İSLAM İKTİSADINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Editörler

Taha Eğri, Necmettin Kızılkaya, Oğuz Karasu

Yazarlar

Abdulazeem Abozaid, Zakaria bin Bahari, Masudul Alam Choudhury, Taha Eğri,
Abul Hassan, Fahm Khan, Necmettin Kızılkaya, Şennur Özdemir
Muhammad Syukri Salleh, Lubna Sarwath, Amir Wahbalbari, Asad Zaman

Çevirenler

Firdevs Bulut, Gülnihal Kafa, Şükrü Kaya, Zeyneb Hafsa Orhan

İslam İktisadı Atölye Dizisi

Bu dizi, İslam iktisadı alanında Türkiye'deki temel kaynak ihtiyacını karşılayarak alana dair yapılan çalışmaları bir araya getirmektedir. Dizide İslam İktisadı Atölyelerinde sunulan tebliğler derlenerek ilgililerinin istifadesine sunulmaktadır.

Dizideki Diğer Kitaplar

Yusuf Enes Sezgin, Firdevs Bulut (Yayına Haz.), *İslam İktisadı ve Piyasa*

Yusuf Enes Sezgin (Yayına Haz.), *İslam İktisadı ve Emek*

Lütfi Sunar (Ed.), *İslam İktisadında Sosyal Adalet*

Abdulazeem Abozaid

Abozaid, 2001 yılında Şam Üniversitesinde İslam Hukuku ve İlkeleri (İslam Hukukunda Mali İşlemler) konusunda doktorasını tamamlamıştır. Temel araştırma konuları; İslam iktisadı, İslam bankası ve finansı, İslam hukukudur. Abozaid, 1995'ten beri Şam Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak akademik hayatını sürdürmektedir.

Zakaria bin Bahari

Malezya Ulusal Üniversitesinde ekonomi üzerine yüksek lisansını ve doktorasını tamamlayan Bahari, şu anda Universiti Sains Malaysia'da İslam Kalkınma Yönetimi Ekonomi Bölümü ve Merkezinde öğretim görevlisidir. İslam ekonomisi, finansal ekonomi, İslamî varlık yönetimi ve kalkınma ekonomisi üzerine lisans ve yüksek lisans dersleri vermektedir. Ayrıca, Universiti Sains Malaysia'da İslam Kalkınma Yönetimi Merkezinde müdür yardımcılığı görevini sürdürmektedir.

Masudul Alam Choudhury

1977 yılında Toronto Üniversitesinde doktorasını tamamlayan Choudhury Umman'da bulunan Sultan Qaboos Üniversitesinde iktisat ve finans profesörlüğü yapmaktadır. Alanda pek çok yayını bulundan Choudhury'nin en son yayımlanan kitapları; Kur'an'da Bilim ve Epistemoloji, Evrensel Paradigma ve İslamî Dünya Sistemi ve Epistemolojik Bir Sorgulama: İslam İktisadı ve Finans'tır.

Taha Eğri

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünde bitirdi. Yüksek lisansını İstanbul Üniversitesinde iktisat politikası alanında "2000 Sonrası Türk Tarım Politikalarının Değişimi ve Bir Alan Çalışması: Kırklareli Örneği" başlıklı tezi ile tamamladı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışan Eğri, "Devrimlerin Ekonomi Politikası: Mısır Örneği" başlıklı tez çalışması ile iktisat alanında doktora çalışmasını tamamladı.

Abul Hassan

Abul Hasan; İngiltere'de Gloucestershire Üniversitesi Markfield Yüksek öğretim Enstitüsü, ekonomi ve finans bölümlerinde öğretim görevlisidir. Daha önce de 2005-2006 yıllarında Brunei Darussalam Üniversitesinde

Finans Bölümü öğretim üyesi olarak görev yaptı. Hasan, 2005-2013 yılları arasında, Trishakti Üniversitesi, Jakarta, Endonezya İslamî Bankacılık ve Finans yüksek lisans ve doktora programlarında misafir araştırmacı olarak görev almıştır. Hâlihazırda Suudi Arabistan'da King Fahd University of Petroleum and Minerals'de İslamî Bankacılık ve Finansın Seçkin Araştırmalar Merkezinde finans doçenti olarak çalışmalarını yürütmektedir.

Fahm Khan

Khan Boston Üniversitesi iktisat alanında yüksek lisansını ve doktorasını tamamladıktan sonra 1988'den itibaren İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsünde (IRTI) İslam ekonomisi, ekonomik işbirliği ve kalkınma bölümü gibi çeşitli konularla ilgili araştırma bölümlerinde görev almıştır. Ekonomi ve Uluslararası İslam Üniversitesi İktisat Bölümü profesörü olduktan sonra da Planlama Bakanlığında başkan yardımcılığı görevini üstlendi. Ayrıca finansal sistemin (şeriata uygunluğu) dönüştürülmesi hakkında danışman olarak Pakistan Devlet Bankası heyetinde bir yıl danışmanlık yaptı.

Necmettin Kızılkaya

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2001'de lisans eğitimini tamamlayan Kızılkaya, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Anabilim Dalında "Kasâni'nin Bedâ'î' İsimli Eserinde Kavâid'in Yeri" başlıklı teziyle 2005 yılında yüksek lisansını tamamladı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Anabilim Dalında "Hanefî Mezhebinde Kavâ'id İlmi ve Gelişimi" başlığıyla hazırladığı doktora tezini 2011'de tamamladı. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışan Kızılkaya'nın İslam hukuku alanında yayımlanmış birçok çalışması bulunmaktadır.

Şennur Özdemir

Üniversite eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde tamamladı. Yüksek lisans ve doktorasını Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamlayan Özdemir, akademik çalışmalarını Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde sürdürdü. "İslam ve Sınıf" ve "MÜSİAD Anadolu Sermayesinin Dönüşümü ve Türk Modernleşmesinin Derinleşmesi" adlı iki kitabı bulunmaktadır.

Muhammad Syukri Salleh

Salleh, 1980'de East Anglia Üniversitesinde iktisat lisansını tamamladıktan sonra yine aynı üniversitede "Kırsal Kalkınma" alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. University of D. Phil'de İslam Tabanlı Kalkınma üzerine doktora çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Hâlihazırda Universiti Saint Malaysia'da profesörlüğünü ve Kalkınma Planlama ve İslam Kalkınma Yönetimi Araştırmaları Merkezi'nin (ISDEV) yönetim ve direktörlüğünü yürütmektedir.

Lubna Sarwath

"Kurumsal Politik Ekonomi - İslam ve Batı: Umman Sultanlığı Üzerine Bir Vaka Çalışması ile Metodolojisi" konusu üzerine doktorasını tamamlayan Sarwath, Endonezya'da bulunan Trisakti Üniversitesinde ziyaretçi öğretim üyeliğini yürütmektedir. Ayrıca Humanomics Dergisi'nde eleştirmen ve editör yardımcılığı yapmakta ve "Doğu ve İslamın İktisadi Öğrenimi Platformu" nun (POINTE) da direktörlüğünü yürütmektedir.

Amir Wahbalbari

Uluslararası Malezya İslam Üniversitesinde lisans ve yüksek lisansını tamamlayan Wahbalbari, Malezya Bilim Üniversitesinde davranışsal ekonomi üzerine doktora derecesini aldı. Misafir öğretim görevlisi olarak bulunduğu İngiltere Birmingham Üniversitesinde ekonomik çevre ve yaratıcı problem çözümleri dersleri vermektedir.

Asad Zaman

1978 yılında iktisat doktorasını tamamlayan Zaman, ABD'de Pennsylvania Devlet Üniversitesi, California Teknoloji Enstitüsü, Columbia Üniversitesi ve Johns Hopkins Üniversitesi gibi saygın üniversitelerde ders vermiş olup, 2003-2009 yılları arasında Bilkent Üniversitesinde akademik hayatına devam etmiştir. Hâlihazırda Uluslararası İslam Üniversitesinde (İslamabad) Uluslararası İslam Ekonomisi Enstitüsünün başkanıdır.

İçindekiler

Sunuş	xi
Giriş: İslam İktisadı Çalışmalarında Yöntem Üzerine Bazı Mülahazalar	1
<i>Necmettin Kızılkaya</i>	
Bölüm I: İslam İktisadını Yeniden Düşünmek	
1. İslam İktisadında Temel Kavramların ve Fikirlerin Yeniden Değerlendirilmesi: Kurumsal İçerik Açısından İslam İktisadının Kaynağı Ne Olmalıdır?	17
<i>M. Fahim Khan</i>	
2. İslam Ekonomisini Yeniden Tanımlamak	81
<i>Asad Zaman</i>	
3. İslam İktisadı ve Geleceği	107
<i>Abul Hassan</i>	
4. “İslami Bir Ekonomi” Nasıl Mümkün Olur?	139
<i>Şennur Özdemir</i>	

Bölüm II: İslam İktisadı Çalışmalarında Yeni Kavramlar ve Fikirler

5. İnsan Potansiyeli, Saadet ve Hayırseverlik:
Felsefi-Ekonomik Bir Araştırma 177
Masudul Alam Choudhury
6. Fıkıhın İslamî Finanstaki Rolü 221
Abdulazeem Abozaid
7. İslam İktisadı Kavramlarına Yeniden Bakış:
Yoksulluk Örneği 243
Muhammad Syukri Salleh
8. İslam İktisadı Varsayımlarına Yeni Bir Bakış:
Kıtlık Kavramını Yeniden Düşünmek 263
Zakaria bin Bahari & Amir Wahbalbari
9. Kurumsallığın Siyasal Ekonomisi:
İslamî Metinler Üzerine Metodolojik Bir Süreç Önermesi 279
Lubna Sarwath
- Sonuç: İslam İktisadını Yeniden Düşünmek 297**
Taha Eğri
- Dizin 309**

Sunuş

Günümüzde İslam iktisadı adı altında yapılan çalışmaların geldiği nokta sadece ülkemizde değil dünyanın birçok yerinde temelinden uzaklaşmış bir şekilde gerçekleşmektedir. 1970’li yıllardan bugüne kadar uzanan İslam iktisadı çalışmaları gün geçtikçe mevcut iktisadi sisteme eklenmiş ve sadece finansal işlemlerden ibaret kalarak büyük bir ölçüde sınırlandırılmıştır. Oysa “İslam iktisadı” kavramsallaştırılması esasında alternatif bir iktisadi sistemi çağrıştırmayı gereken bir terim olmayı hak etmektedir. Ancak reel ekonomik hayat içerisinde uygulanan finansal ve ticari işlemler nihayetinde layık olduğu konumdan gün geçtikçe uzaklaşmakta ve İslamî finans araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte iktisadi teoriye sağlanabilecek katkıları da göz ardı edilmektedir.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Müslüman iktisatçılar bu konu hakkında değerli çalışmalarını sürdürmektedir. Ferdî düzeyde gerçekleştirilen bu değerli çalışmalar da bir araya getirilmediği müddetçe bugün hissedilen ihtiyaç ile görülüyor ki kalıcı bir zemin oluşturmak pek de mümkün değildir. Özellikle son on yılda dünya çapında, ülkelerin iktisadi ve daha çok finansal sistemleri

içerisinde yer vermeye başladıkları İslam iktisadı örnekleri ile bu alanda canlanmaya başlayan çalışmalar olsa da, gün geçtikçe özgün ve sadr'a şifa olacak çalışmalar daha çok aranmaktadır. Bugün "İslam iktisadı", "İslamî iktisat", "İslamî ekonomi", "İslamî finans" vb. birçok farklı kavramsallaştırma ile sıklıkla karşılaşılmamasına rağmen kavramın esasında ne maksatla kullanılmak istendiği, neye tekabül ettiği ve nasıl bir gücü olduğuna dair fikirlerimizi netleştirmek zorlaşmıştır. Dahası bu karmaşa içerisinde, üretildiği zemine nispetle bir iddia taşımayan değerlendirmeler, kavramsal dönüşüm sürecinin dikkatle okunması gerekliliğini de mecbur kılmaktadır. İlim ve fikir dünyamızda bugüne kadar İslamî finans çalışmaları dışında İslamî iktisat konusunda yeterli derecede sorunu bütünsel düzlemde ele alan çalışmalarla maalesef karşılaşmıyoruz. Zira İslamî finans alanında gerçekleştirilen -makale, kitap yahut sempozyum vb.- çalışmalar İslamî iktisat alanı içerisinde ve bir bakıma onun ikamesiymişçesine gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla her bir kavram kendi derinliği içinde şekillenmekte ve böylece İslam iktisadı çalışmaları da yetersiz kalmaktadır.

2013 Mart'ta İslam iktisadı tartışmalarının tarihsel seyrini ve kavram dünyamızdaki güncel etkilerini bütünsel bir bakış açısıyla ele almak amacıyla iki günlük "İslam İktisadı Atölyesi-I: Temel Kavramlar ve Fikirler" başlığı altında uluslararası bir çalışma gerçekleştirilmiş, bu atölyede dünyanın farklı coğrafyalarından değerli ilim adamları tebliğler sunmuştur. Elinizdeki kitap, bu atölyede sunulan seçilmiş tebliğlerden oluşmaktadır. Atölye çalışması süresince sunulan tebliğler ülkemizde konu ile ilgili akademisyenlerimizce müzakere edilmiş, ayrıca yine davetliler tarafından dile getirilen eleştiri ve katkılar da dikkate alınarak tebliğ metinleri yazarlar tarafından yeniden gözden geçirilmiş, birer makale hâlinde hazırlanarak okuyucuların istifadesine sunulmuştur. İslam iktisadı kavramının ön plana çıktığı mevcut

makaleler, geleneksel düşünce mirasımız ile birlikte günümüz toplumsal-ekonomik meselelerimize sağlam bir temel kurabilmek amacıyla bir araya getirilmiştir.

İki bölüm altında şekillendirilen kitabın birinci bölümünde, kavramsal ve metodolojik tartışmalar; ikinci bölümde ise İslam iktisadına konu olan meseleler ele alınmaktadır. Fahim Khan İslam iktisadının kavramsal ve bilimsel olarak olması gereken düzeye neden gelemediğini tartıştığı metninde, bugüne gelinmesinde en önemli sebebin vizyon eksikliği olduğunu vurgulamıştır. Khan makalesinde, İslam iktisadının bağımsız bir bilimsel disiplin olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bu yeni disiplinin kendi değerleri üzerinden geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İslam iktisadının yeniden tanımlanması gerektiği iddiasını dile getiren Asad Zaman ise yazısında ilgili alanı; Allah'ın iktisadi meselelere ilişkin emirlerinin yerine getirildiği bireysel yaşantı (mikro), cemaat yaşantısı (meso-orta) ve ümmet geneli (makro) olarak üç kısma ayırmaktadır. Diğer taraftan Abul Hasan makalesinde İslam iktisadı alanında bugüne kadar yapılan çalışmaları değerlendirerek metodolojik açıdan neler yapılabileceğini ve disiplinin geleceğinin nasıl olması gerektiğini tartışmaktadır. Birinci bölümün son makalesinde ise Şennur Özdemir farklı bir perspektiften konuyu ele alarak, İslamî bir ekonominin nasıl mümkün olabileceğini değerlendirmektedir.

İkinci bölümün ilk makalesinde Masudul Alam Choudhury, metodolojik ve felsefi bir çalışma ile insan potansiyeli, saadet ve hayırseverlik üzerine bir analiz gerçekleştirmektedir. Analitik bir çerçevede ele alınan konu, evrimsel iktisat metodolojisi içerisinde tartışılarak alternatif bir kalkınma yaklaşımı önermektedir. İslam iktisadının geldiği noktada büyük önem arz eden fıkıh ile ilişkisi bağlamında Abdulazeem Abozaid, finansal gelişmeleri ele almaktadır. Fıkıhın İslamî finanstaki rolünün tartışılması

şıldığı makalede içtihat alanındaki düzensizlik ve organizasyon eksikliğinin, ihtilaflı finansal araçların sistem içerisine sızdığı iddia edilmektedir. Muhammad Syukri Salleh, yapmış olduğu çalışmada İslamî bağlamda yeniden tanımlanmış kavramların kullanılması gerekliliğine vurgu yapmakta ve bu bağlamda yoksulluk kavramını ele alarak konuyu bu minvalde tartışmaktadır. Yeniden tanımlanan yoksulluk kavramının yoksulluğun giderilmesinde önemli bir rolü olacağını iddia etmektedir. Zakaria bin Bahari ve Amir Wahbalbari birlikte yapmış oldukları çalışmada klasik iktisadın tanımı üzerine inşa edilen kıtlık kavramını İslam iktisadı açısından ele almışlardır. Farklı bir yaklaşım ve model önerisi getirdiği çalışmasında Lubna Sarwath ise İslam iktisadı içerisinde kurumsallaşmanın önemini vurgulamaktadır. Tevhid kaynaklı olarak önerdiği bu kurumsallığın esas zemini ise tercihlerin ve maddi seçimlerin ahlâki bilince dayalı olarak şekillendirilmesine dayandırmaktadır.

On bir makale ile İslam iktisadı kavramını yeniden hayatımıza layık olduğu şekilde yansıtması umudunu beslediğimiz bu kitabın, bundan sonra gerçekleştirilecek olan İslam iktisadı çalışmalarına esaslı bir zemin teşkil edecek bir başvuru kitabı olmasını temenni etmekteyiz.

Taha Eğri, Necmettin Kızılkaya, Oğuz Karasu

Şubat 2014 / İstanbul